

Sažetak

Jadranka Mlikota, Filozofski fakultet, Osijek
UDK 81'367, izvorni znanstveni rad
primljen 1. prosinca 2008., prihvaćen za tisak 20. siječnja 2009.

On Expressing Purpose

In this paper the author proves that the meaning of purpose always contains a neutralized causal meaning, which is corroborated by prepositional phrases with the syntactic function of adverbial of purpose. On the complex sentence level the author suggests shifts in the comprehension of the same meaning – that of purpose – especially regarding the choice of tense in the subordinate purpose clause.

UZ POVIJEST HRVATSKE STANDARDIZACIJE

Nataša Bašić

Zanimanje za hrvatski jezik i književnost u međunarodnoj je slavistici oživjelo nakon raspada Jugoslavije i uspostave hrvatske države, pa se posljednjih godina pojavilo više pregleda i sinteza. Jezikoslovnim je radovima zajedničko traganje za teorijskim modelom koji bi odgovarajuće obuhvatio i opisao složenost hrvatske jezične zbilje u dijakronijskom i(li) sinkronijskom presjeku, a književnopovijesnima je radovima zajedničko sagledavanje hrvatske okomice u višestoljetnom slijedu njezina osobita tronarječnoga (trojezičnoga) prepleta. Neke među prinosima obilježuje visoka akribičnost, druge nedovoljno poznavanje literature i samoga predmeta, odnosno nekritično preuzimanje strukovno već napuštenih gledišta pa se pri njihovu čitanju stječe dojam kao da se struka neprestance vrti u krugu.

U prvoj skupini radova valja izdvojiti antologiju čeških prepjeva tisućljetnoga hrvatskoga pjesništva od Bašćanske ploče do naših suvremenika, koja je pod naslovom *Koráb korálový, Tisíc let charvátské poezie v díle stovky básníků* (Korablja od koralja, tisuću godina hrvatskoga pjesništva u djelu stotinjak pjesnika) objavljena u Pragu 2007., a sastavio ju je i znalačkom uvodnom studijom popratio češki književni povjesničar i prevoditelj Dušan Karpatský.¹ Jednako je uspješna bila i poljska kroatistica Barbara Oczkowa, koja je u svojoj sintezi povijesti hrvatskoga književnoga

---

¹ O značenju i vrijednosti prepjeva te uvodnoj studiji pisala je Dubravka Dorotić-Sesar: „Knjiga je tako domišljena, tako pomno i skladno uređena i dotjerana s takvom akribijom da ljubiteljima poezije koji traže više daje i više nego što traže; Karpatský ju je ispunio podacima i informacijama koje su plod iskustva prevoditelja, žara istraživača i sustavnosti znanstvenika“ (Dorotić-Sesar, 2007.)

jezika, objavljenoj 2006. u Krakovu pod naslovom *Chorwaci i ich język, Z dziejów kodyfikacji normy literackiej* (Hrvati i njihov jezik, Iz povijesti kodifikacije književnojezične norme), uspjela, kako kritika reče, složiti objektivni i minuciozni mozaik kloneći se svake jednostranosti, a pri tom obuhvatiti književni jezik u rasponu od Istarskoga razvoda iz 1275. u kojem se spominje s hrvatskim imenom, pa do suvremenih jezično-pravopisnih previranja.² Karpatskomu i Oczkowej pridružuje se ruski kroatist Artur Rafaelović Bagdasarov knjigom *Horvatskij literaturnyj jazyk v toroj poloviny XX veka* (Hrvatski književni jezik u drugoj polovici XX. stoljeća, Moskva, 2004.), kao i njemački Leopold Auburger, čije se djelo *Die kroatische Sprache und der Serbokroatismus* (Ulm, 1999.) upravo prevodi na hrvatski. Bagdasarovljevo ogledno djelo odlikuju kritički pristup literaturi i opsežna vlastita istraživanja, što je urodilo njegovim odbacivanjem teorije o pluricentričnom srpskohrvatskom jeziku te tumačenjem njegovih varijantnih ostvaraja kao posljedica usporednoga razvitka u različitim etnolingvokulturnim sredinama.

Knjiga američkoga slavista Roberta Davida Greenberga *Language and Identity in the Balkans* (2004.) umnogome se razlikuje od već objavljenih djela slične ili srodne tematike. Američka udruga profesora slavenskih i istočnoeuropskih jezika proglasila ju je 2005. najboljom iz slavenskoga jezikoslovlja i dodijelila joj nagradu. U Hrvatskoj je doživjela oštru strukovnu kritiku, ali ne zbog Greenbergove ocjene tobožnjih nacionalističkih nagnuća dijela hrvatskih jezikoslovaca u njoj, kako navodi njezina suurednica (Najbar-Agičić, 2006.), nego zbog nedopustivo niske znanstvene razine i autorova nedovoljna poznavanja problematike. Knjiga je prevedena na hrvatski pod naslovom *Jezik i identitet na Balkanu, raspad srpsko-hrvatskoga* (Zagreb, 2005.), a kritike su objavljene u zborniku *rasprava Identitet jezika jezikom izrečen* (Zagreb, 2008.), koji je nastao kao plod okrugloga stola priređenoga 2. veljače 2006. u Matici hrvatskoj.³ Greenberg je kritike ocijenio neutemeljenima i s visoka uputio svoje kritičare – akademike i istaknute hrvatske jezikoslovce – da se

„umjesto bavljenja prošlošću radi nje same i bavljenja tvrdnjama o jedinstvenosti ili razdvojenosti jezika u prošlosti okrenu prema budućnosti i istraživanjima prirode hrvatskoga jezika u budućnosti te njegova odnosa prema ostalim jezicima utemeljenim na štokavskom narječju“ (Greenberg, 2008.: 152.).

Kada bi hrvatski jezikoslovci uistinu poslušali Greenbergov savjet i pisanje o svojoj jezičnoj prošlosti prepustili jezikoslovcima njegova kova, nikada ne bi iz nje ni izišli jer bi stalno morali ispravljati netočnosti koje se dnevice gomilaju, napose u

---

² Prikazujući njezinu knjigu Branka je Tafra napisala: „Možemo samo zažaliti što takvu knjigu nisu objavili hrvatski jezikoslovci, ali se nadamo da ćemo ju ugledati u prijevodu“ (Tafra, 2007.).

³ U zborniku su prilozi Radoslava Katičića, Dalibora Brozovića, Stjepana Babića, Marka Samardžije, Josipa Silića, Ranka Matasovića, Damira Kalogjere, Dubravka Škiljana, Ive Pranjkovića, Ive Žanića, prevoditeljice Greenbergove knjige Anite Peti-Stantić, potom rasprava s okrugloga stola i Greenbergov odgovor na raspravu u Matici.

američkoj slavistici. Hrvatski jezik niti je nastao, niti postoji, niti će postojati zato što postoje ili ne postoje susjedni štokavski jezici. On, njegova prošlost, sadašnjost i budućnost izlaze iz njega i određeni su njime samim – njegovim pismeninama i njegovim govornicima – pa je zadatak hrvatskih jezikoslovaca da se bave hrvatskim jezikom u svim njegovim pojavnostima i protežnostima, što podrazumijeva ne samo susjedne štokavske države, nego sve države svijeta gdje se u hrvatskim zajednicama ostvaruje bilo kakav oblik hrvatskoga jezika.

Neprimjereni moto koji je Greenberg odabrao svojoj knjizi, posluživši se Fishmanovim navodom (Greenberg, 2005.: 13.),⁴ zasmetao je mnogima (Katičić, 2008.: 30.). Prepušta se autorovu naknadnu propitivanju, ali i profesorskomu povjerenstvu koje je Greenbergu dodijelilo nagradu, odgovor na pitanje koliko je američke povijesnosti i uljuđenosti u tom motu i je li uistinu vrijedilo da jedan uglađeni američki jezikoslovac, sveučilišni profesor, potroši čak pet (!) godina na „nepotpuno civilizirane, lude male narode“ i njihove jezike u balkanskoj nigdini, da se trapi po grobljima na kojima se ritualno kleči na humcima ilirskih prvaka, da se truže prašinom sa zaboravljenih spisa i da na silu uči nazive hrvatskih mjeseci (str. 13. – 14.).

Iako autor svoj pristup naziva „znanstvenim“ (str. 12.), znanost se u knjizi nalazi tek u tragovima. Riječ je zapravo o skupu površno pisanih eseja s unaprijed postavljenom tezom, navodno namijenjenih nezahtjevnomu američkomu čitateljstvu. U njima autor pokušava opisati posljedice političkoga raspada Jugoslavije na jezike u tada trima, a danas četirima, središnjim novostvorenim državama.⁵ Greenberg nije odviše opterećen faktografijom: njemu je važno da priča površinski funkcionira, a ako što god u njoj i nije baš tako kako on navodi, nezahtjevni čitatelji ne će primijetiti. Uostalom, kaže suurednica hrvatskoga izdanja, koja knjiga nema površnosti i propusta (Najbar-Agičić, 2006.)?! Dobro kaže, ali ako je cijela knjiga promašaj, onda baš i nije dobro. Još je manje dobro kad se promašajem kani ponuditi i rješenje (str. 12.), odnosno kad se napišu zaključci nalik izvješću kakvom međunarodnomu tijelu (str. 167. – 175.), koje bi temeljem njih moglo povući poteze s dalekosežnim posljedicama. Stoga o knjizi treba pisati i raščistiti nejasnoće, napose stoga što Greenberg u svojim stajalištima nije osamljen, a njegovo viđenje složenih standardizacijskih procesa na prostoru četiriju štokavštinom povezanih država ima pristaša ne samo u slavističkim nego i u političkim krugovima.

Njegova je teza da se s raspadom Jugoslavije 1991. godine raspao i zajednički jezik Hrvata, Srba, Bosanaca/Bošnjaka i Crnogoraca te da su od njega jezičnim inženjeringom nacionalističkih jezikoslovaca u novonastalim državama u dotad neviđenoj jezičnoj transformaciji (str. 19.) i utrci za standardizacijom (str. 17.) nastala četiri nova jezika nasljednika – hrvatski, srpski, bosanski/bošnjački i crnogorski.

---

⁴ Svi će se idući navodi koji se odnose na tu knjigu bilježiti samo oznakom stranice.

⁵ U međuvremenu je i Crna Gora 2006. postigla državnu samostalnost.

Greenberg piše o raspadu zajedničkoga srpsko-hrvatskog jezika, za koji je struka prije četiri desetljeća argumentirano utvrdila da nikada i nigdje nije postojao i da njime nije napisano ni jedno djelo (Brozović, 1939.; Hrvatski književni jezik, 1969.).⁶ Ipak, Greenberg znade točan datum njegova rođenja (Bečki dogovor, 1850.), potvrde (Novosadski dogovor, 1954.) i smrti (raspad Jugoslavije, 1991.). Znade i njegove najvažnije gramatike, rječnike i pravopise, govornike i promicatelje, zatornike i uništavatelje, vrijeme najveće cvatnje i obnove, dapače, vidi ga moćnim izvanjskim znakom Titova režima, kada je

„srpsko-hrvatski bio i jezik Jugoslavenske narodne armije (JNA) i jugoslavenskih diplomatskih predstavništava u stranim zemljama“ (str. 22. – 23.).

I kada je trebalo iznijeti lingvističke dokaze za te tvrdnje, odjednom izbija njegova sumnja je li uopće taj jezik o čijem raspadu piše cijelu knjigu ikada i

„postojao kao živući jezik, s obzirom na to da je uvijek imao takvu raznolikost urbanih i ruralnih dijalekata“ (str. 26.).

Odjednom se počeo zapletati u jezično klupko raslojavanja i individualizacije četiriju jezika – miješati razine, sinkroniju i dijakroniju, uzroke i posljedice, poštapati se Klossovom tezom o *ausbau jezicima*, odnosno Clyneovim o *pluricentnim izdancima*, pa se čitatelj pita razumije li on uopće to što piše. Kritika tvrdi da ne razumije. Njemački slavist Greenbergovu rečenicu kako je

„nastanak četiriju standarda iz samo jednog dijalektalnog područja dosad [...] nezabilježen slučaj u sociolingvističkoj literaturi“ (str. 167.)

uzima kao krunski dokaz da on uopće „nije razumio model pluricentričnog jezika“ (Bunčić, 2007.: 206.), jer su na isti način nastali američki, britanski australski i južnoafrički standardni engleski, koji izvorno počivaju na londonskom dijalektu.

Sve to upućuje na zaključak da je Greenbergova knjiga nastala zbog razloga koji nemaju puno veze s jezikoslovljem i da se o njoj ne može ni raspravljati kao o jezikoslovnom naslovu. Ona je zapravo loša politološka interpretacija raspada Jugoslavije, kojemu uzrok Greenberg nalazi u nabujalim republičkim nacionalizmima utemeljenima na poistovjećivanju etničkoga i jezičnoga. Svaki je od naroda prikazan s nekom karakterističnom sociolingvističkom odlikom: Hrvati već tradicionalno i neoriginalno kao zadržati puristički nacionalisti s kvislinškom NDH u srcu, Bosanci/Bošnjaci su islamski Slaveni, Crnogorci su narod u navodnicima (str. 102.), koji će istom uz pomoć Nikčevićevih kohorta (str. 117.) morati izmisliti jezik kada ostvare

---

⁶ Sociolingvist Ivo Žanić jedini dopušta da bi se o srpskohrvatskom jeziku eventualno moglo govoriti samo u jednom jedinom slučaju: Titova idiolekta – titolekta (Žanić, 2008. : 100.). Međutim, i ta je teza upitna, čega je svjestan i njezin autor, između ostaloga i stoga što zapisani Brozov jezik ne odgovara govorenomu, koji obilježuje kajkavoidno umekšavanje zvučnih suglasnika u finalnom položaju, dosljedno provođenje različitih tipova palatalizacija i depalatalizacija, neuklopivih inače u zatečene organske i neorganske idiome.

državnu samostalnost, a Srbi tvorci i vjerni čuvari spasiteljskoga srpskohrvatskoga, čijim je raspadom ostalo frustrirano „gotovo dvadesetmilijunsko stanovništvo koje se nekoć služilo zajedničkim jezikom“ (str. 19.).

Greenberg fabulira kako su Srbi sve do raspada Jugoslavije 1991. „bili skloni tvrditi kako taj jedinstveni jezik ima snažan unutrašnji identitet“ te da je u njih „termin srpsko-hrvatski bio u općoj upotrebi, a uvjerenje o jedinstvu toga jezika bilo je općeprošireno“ (str. 30.). Kad bi to bilo točno, onda se ni na koji način ne bi mogao protumačiti postupak tobožnjega doživotnoga zagovornika srpskohrvatskoga *statusa quo* Pavla Ivića koji glatko prihvaća srpsko ime u naslovima knjiga i priručnika objavljenih nakon 1991. kojima je autorom ili recenzentom (str. 77., 83.) i koji žuri u Bosnu i Republiku Srpsku poduprijeti prjelazak prekodrinskih Srba na ekavicu (str. 97.). Srbi oduvijek svoj jezik zovu srpskim, kao što ga Hrvati zovu hrvatskim. Čak i onda kada su napadali hrvatske jezikoslovce zašto u nazivu jezika strukovnih časopisa i katedara ispuštaju srpsko ime, njihove su filološke katedre nosile srpski pridjevak, a beogradski se časopis oduvijek zvao *Nаш jezik*, ne bi li se i tu izbjeglo hrvatsko ime. Na jasnoj i nedvojbenoj jezičnoj samosvijesti počiva i glasovita srpska krilatica o „srpskom, koji cijeli svijet razumije“, a ona se zacijelo ne bi mogla razviti u okružju u kojem je pojam srpsko-hrvatski i izrazom i sadržajem bio dio općeprihvaćena javnoga mnijenja.

Tezu o jedinstvenosti srpskohrvatskoga američki diletant gradi dakle na dvama dogovorima, Bečkomu iz 1850. i Novosadskom iz 1954., kao da jezici nastaju i nestaju na papirima potpisima petorice ili pedesetorice jezikoslovaca i kao da srpski i hrvatski nisu postojali i razvijali se neovisno o bilo čijim potpisima (Katičić, 2008.: 18.). Oba je ostavio izvan povijesnoga konteksta, sebe stoga bez mogućnosti da ih razumije, a ne propitujući dublje njihov sadržaj, nije mogao suvislo ni progovoriti o njihovim stvarnim učincima i posljedicama na razvitak književnih jezika u Hrvata i Srba. Bečki je dogovor u prvom redu bio namijenjen Srbima, a ne Hrvatima, kako Greenberg piše. Bio je to još jedan u nizu Karadžićevih pokušaja da svoje sunarodnjake, koji su živjeli na austrijskom državnom tlu, pridobije za tzv. narodni jezik i ijekavicu i tako udruži s Hrvatima u Habsburškoj Carevini. Hrvatima je taj Dogovor bio potpuno nebitan jer je standardizacija na štokavskoj jekavštini s uporištem u višestoljetnoj hrvatskoj, a ne samo dubrovačkoj književnosti, kako pogrješno tumači Greenberg (str. 39.), već bila toliko podmaknula da se nije moglo čekati Srbe hoće li je prihvatiti ili će ostati vjerni slavenoserbskomu. Upravo se na taj problem i odnosi Gajeva suzdržanost glede Dogovora, koju malo tko točno interpretira. Da je Gaj dobro procijenio, dokazom je i srpski stupac pravnoga rječnika, izdanoga u Beču 1852., a zbog kojega je sam Dogovor i bio uglavljen, što Greenberg prešućuje, koji je napisan slavenoserbski, a ne „narodnim“ jezikom. Pisanje fonema /h/ i (i)jekavska stilizacija štokavštine također nisu u tom trenutku Hrvatima bile relevantnima nego Srbima, jer su Hrvati /h/ pisali svugdje, pa i u genitivu množine, a Karadžić ga nije pisao sve do 1839., što su austrijski Srbi ismijavali. Srbi ga ni danas ne pišu

na svim mjestima “gdje mu je po etimologiji mjesto“, kako u Dogovoru stoji, a ni ijekavica nema u njih standardni položaj, nego je ekavski izgovor ostao temeljnom odlikom srpskoga standardnoga jezika, koji se kao najvidljivija odlika, pokušavao nakon 1991. nametnuti i Srbima izvan Srbije.

Osim nerazumijevanja Bečkoga dogovora, Greenberg je u svojoj knjizi pokazao da ne pozna i ne razumije ni standardizacijske postupke i procese u hrvatskom jeziku u 19. stoljeću. Da bi ih mogao razumjeti, morao bi dobro poznavati povijest hrvatskoga jezika doilirskoga doba. Zaista je od njega bilo hrabro upustiti se u rasprave o jeziku 19. i 20. stoljeća s kraternim nepoznavanjem činjenica iz prethodnih razdoblja. Štokavština koju izabiru ilirci za stožer književnomu jeziku imala je više-stoljetnu pisanu potvrdu u hrvatskoj književnosti doilirskoga doba i nije bila samo dubrovačka, nego i dalmatinska, bosanska, lička i slavonska, dakle općehrvatska i s Karadžićevom štokavštinom nije imala veze. Već je Kašić, 200 godina prije Gaja, utro put nadilaženju izgovornih jekavsko-ikavskih razlika u njoj, pišući u Ritualu rimskomu istodobno *mjesec* i *misec*,⁷ što je Gaj poslije pojednostavio uvođenjem rogatoga č, kojemu je pak jednosložni jekavski izgovor za književni jezik odredio Babukić već 1836., dakle 14 godina prije Bečkoga dogovora. Kajkavska i čakavska sastavnica u književnom jeziku nisu izum iliraca iz njihove panslavističke faze, kako piše Greenberg, one su njegovom trajnom sastavnicom od protestantskih prijevoda Svetoga pisma, preko tzv. ozaljskoga književnoga kruga do naših dana. Njihov bi udio u suvremenom hrvatskom književnom jeziku bio još veći da nije bilo Maretićeva zahvata u savjetniku iz 1924. Karadžić zaista u 19. st. nije imao gotovo nikakva utjecaja na razvitak hrvatskoga književnoga jezika. Hrvatski jezikoslovci, koji su citirali njegova djela, poput, primjerice, Adolfa Vebera Tkalčevića, njegov su jezik redigirali i preinačivali u hrvatsku književnu stilizaciju na pravopisnoj, fonološkoj i morfološkoj razini (*Nokti mu iz tabana izčupa velik komad mesa*; Veber Tkalčević, 1859. : 34.).

Karadžićevu je stilizaciju štokavštine uveo u hrvatski jezik istom Maretić, odnosno hrvatski vukovci na prijelomu stoljeća, ne iz jezičnih nego iz političkih razloga, u prvom redu kao podlogu programu političkoga združivanja sa Srbima. Namjesto da nastavi ondje gdje je Karadžića prekinula smrt, tj. da napravi gramatiku i rječnik prema djelima najboljih hrvatskih pisaca, kako je Karadžić davno bio napućivao (Karadžić, 1845.), Maretić je napravio takav kulturocid nad hrvatskim jezikom, da se od njega do danas oporavlja. Njegova gramatika i Broz-Ivekovićev rječnik sastavljeni su gotovo isključivo na temelju jezika Karadžićeva i Daničićeva. Time je zapravo iznevjerio samoga Karadžića, isto onako kako ga je poslije iznevjerio Belić u pravopisu. Kada ustaju protiv Karadžića, Hrvati ustaju protiv njegova svesrpskoga političkoga programa („Srbi svi i svuda“), o kojem Greenberg mudro

---

⁷ Navodi se u današnjem slovoписu.

šuti, a ne protiv jezika. Tek kada ustaju protiv vukovaca, ustaju protiv jezika, protiv vukovskoga jezičnoga redukcionizma, a s time Karadžić nema veze.

Pozivanje pak na Bečki dogovor i Karadžića u Novosadskom dogovoru značilo je 1954. samo onaj dio iz toga dogovora koji se odnosi na „jedan narod“ i „jedan jezik“, što ne treba, nadam se, posebno tumačiti. O kakvoj je jezičnoj politici koja je izlazila iz Novosadskoga dogovora bila riječ, najbolje govori podatak da su se i Slovenci morali boriti za spašavanje slovenskoga na saveznoj razini 1970-ih uza svu decentralizaciju o kojoj Greenberg piše, jer su se službeni statistički godišnjaci bili počeli tiskati samo na srpskom radi „uštede“.⁸ Greenberg ne spominje da je sastanak jezikoslovaca i književnika u Novom Sadu organiziran i nadziran iz samoga državnoga partijskoga vrha, da su hrvatski jezikoslovci onamo doslovce potjerani i zatvoreni na tri dana, dobro izvrijeđani kao ustaše i onda u ozračju linča prisiljeni potpisati Dogovor, koji ni tako iznuđen nije Srbima bio na volju, pa su ga odmah po objavi krivotvorili, jer im nije osiguravao na cijelom štokavskom prostoru jedinstveni srpski, a ne srpsko-hrvatski, kako tumači Greenberg.

To je prava zbilja hrvatsko-srpskoga jezičnoga zajedništva posljednjih stotinjak godina i sadržaj pojma srpskohrvatski (bez Greenbergove spojnice), za koji se Greenberg zauzima. Iza toga pojma etikete stoji agresivni velikosrpski jezični imperijalizam, koji je uzrok svih nevolja, nesreća i memoranduma na ovim prostorima i stoga ga ni jedan od nersrpskih naroda u bivšoj Jugoslaviji nije prihvatio, a od ulaska u jugoslavensku političku zajednicu 1918. na različite se načine s njime hrvao: Slovenci zaštićeni hrvatskim teritorijalnim čepom i nacionalno svjesnom političkom elitom, Makedonci u kraljevskoj Jugoslaviji oštrim prosvjedima i znanstvenim raspravama svojih jezikoslovaca, a u avnojskoj Ustavom, koji im je zajamčio jezičnu samobitnost. Bosna i Crna Gora leksički su nasilno srbizirane, a s Hrvatima se vodio rat „do istrage vaše ili naše“. Tu je politiku vrlo slikovito definirao Blaž Jurišić, kad je napisao da su srpski imperijalisti „u svojoj jezičnoj ofenzivi pribili i na zadnju općinsku hrvatsku zgradu na Sutli tablicu s natpisom *opština* kao vidni simbol svoje jezične hegemonije“ (Jurišić, 1940. – 1941.: 271.). Na sumanut pokušaj beogradske politike da u potpunosti ukloni hrvatski jezik iz javne porabe u Hrvatskoj, Hrvati su odgovorili na jedini moguć i ispravan način: trijebili su na silu nametane srbizme, koji im nisu trebali uz njihove stare domaće riječi.

Greenberg je prešutio činjenicu da se u Hrvatskoj 1930-ih razvio cijeli pokret za obranu i zaštitu hrvatskoga jezika, kojemu su na čelu bili ugledni hrvatski jezikoslovci Stjepan Ivšić, Kruno Krstić i Blaž Jurišić, ali nije propustio navesti besmislicu, kojom srpsko jezikoslovlje paradira već stoljeće i pol, o tom kako su Hrvati Srbima ukrali jezik, pa citira Brborića:

---

⁸ Toga se dobro prisjetiti pred ulaskom u Europsku Uniju, u kojoj se također jezično „štedi“ i razmišlja o „štednji“.

„I nije reč samo o preuzimanju karadžićevskog ijekavskog izgovora nego i o prihvatanju karadžićevske ortografije, ortoepije, leksike, morfologije, tvorbe reči, frazeologije, sintakse i stila. Stoga nije nikakvo čudo što se ... znalo govoriti o tome da su Hrvati zapravo preuzeli srpski jezik, prihvatili srpski jezički standard, nazvali ga hrvatskim jezikom, ali su teško podneli neugodne posledice tog preuzimanja po svoj nacionalni identitet“ (str. 50).

Tko je komu, kada i što uzeo, odnosno mogao uzeti, vrlo se dobro znade i više ne bi trebalo biti predmetom ozbiljnih rasprava. Činjenica je da i Hrvati i Srbi pokušavaju već sto godina ukloniti posljedice primjene izgovornoga pravopisa, redukcije morfoloških oblika, pučke frazeologije i sintakse, sužena rječnika. Sreća je što su bugarski jezikoslovci znanstvenici „od formata“ pa se ne bave podrijetlom množinskoga sklonidbenoga sinkretizma u srpskom jeziku, inače bi i Srbi morali „podneti neugodne posledice po svoj nacionalni identitet“.⁹

Ima u Greenbergovoj knjizi još jedan mali detalj koji zavrjeđuje veliku pozornost. On piše, ne skrivajući razočaranost, kako se „ime novog ujedinjenog književnog jezika nigdje ne nalazi na tekstu dogovora iz 1850. godine“ (str. 40.), ali dodaje da je taj propust ispravio Hrvatski sabor iz 1861. kad je odredio da se zajednički jezik nazove *jugoslavenski*, tj. *južnoslavenski*, što su poništile vlasti u Beču i obznanile naziv *srpsko-ilirski*. Greenberg potom glatko prelazi na vukovce i njihov naziv *hrvatski ili srpski*, na Daničića i njegov pretežno *srpski*, ali ne navodi koji je bio službeni naziv jezika u Hrvatskoj od 1868. do ulaska u jugoslavensku državnu zajednicu 1918. i zašto se Brozov pravopis, Maretićeva školska gramatika i Broz-Ivekovićev rječnik zovu isključivo hrvatskim imenom. To se prešućivanje vrlo neugodno obilo o glavu prevoditeljici njegove knjige Aniti Peti-Stantić, koja je, vjerojatno pod utjecajem Greenbergova pisanja, izjavila da hrvatski jezik kao službeni jezik do sada nikada nije postojao (Peti-Stantić, 2008. a). Dakako da to nije točno. U Hrvatsko-ugarskoj nagodbi iz 1868. čak je trima člancima (56., 57. i 59.) reguliran položaj hrvatskoga jezika, pa u 56. izrijeком stoji da je

„u svekolikom obsegu kraljevinah Hrvatske i Slavonije službeni jezik hrvatski toli u zakonodavstvu, koli u sudstvu i upravi“ (prema Zelić-Bučan, 1997. : 78.).

Ta naizgled nevažna prešućivanja imena i službenoga položaja hrvatskoga jezika u Hrvatskoj svoj su puni smisao dobila u knjizi Anite Peti-Stantić *Jezik naš i/li njihov*, pri čitanju koje se ne može oteti dojmu da je autorica sav taj golemi trud¹⁰ uložila

---

⁹ I veliki je Karadžićev promicatelj Pavle Ivić zakukao nad njegovom zabranom sklonidbe participia: „Gubitak ovog oruđa, tako preko potrebnog književnim jezicima i tako normalnog u književnim jezicima Evrope, predstavlja možda najkrupniju stavku u pasivi vukovske jezičke revolucije“ (Ivić, 1966. : 62.).

¹⁰ Knjiga ima 495 stranica, dobro je zamišljena, ali vrlo loše izvedena, bez izvornih istraživanja, relevantne i suvislo povezane građe, nepotpuna imenskoga kazala, pa je, na žalost, ostala samo neuspjao pokušaj prikaza kulturološkoga zajedništva u južnoslavenskom prostoru.

samo za to da bi iz hrpe starih knjiga i dokumenata izlučivala one dijelove u kojima se spominje naziv jezika. Kad bi u inojezičnoj građi naišla na pridjevak *ilirski*, prigovorila je ako bi ga tkogod od prethodnih istraživača preveo pridjevkom *hrvatski*, jer da to nije znanstveno i da treba čuvati izvorni pridjevni lik. Posebno je osjetljiva kada je riječ o dubrovačkom govoru. U toj neobičnoj bitki za „izvornost“, najgore je prošao akademik Stjepan Krasić, koji je čak – kakve li sramote – i u naslov svoje knjige stavio strašan pridjevak *hrvatski: Pape i hrvatski književni jezik u 17. stoljeću* (Peti-Stantić, 2008. a: 147.). Autorica prigovara, ali se nije sama potrudila proniknuti u značenje *lingvonima ilirski/slavenski/slovenski/slovinski* u pojedinom kontekstu, što bi zapravo bio pravi izvorni prinos njezinu radu, da bi samo koju stranicu dalje, već zaboravila na znanstvenost, pa je u dokumentu iz 1774. prevodila *illyrische sa srpski, a walachische sa rumunjski* (str. 270.).

Greenbergova je prevoditeljica na autorovoj strani i u izboru toponima *Balkan* u naslovu knjige, što je bilo prijeporno dijelu sudionika okrugloga stola zbog već postojeće jezikoslovne nocije *balkaniz(a)ma*, ali i mogućega povezivanja Greenbergova uratka s projektom zapadnoga Balkana kao političkoga, gospodarskoga i jezično-kulturnoga zajedništva.

U tom kontekstu prikazivanje suvremenih hrvatskih jezikoslovaca kao zadržanih nacionalista i tvoraca novohrvatskoga jezika i pravopisa nije slučajno. Greenberg uporno nameće mišljenje kako se nakon raspada Jugoslavije u Hrvatskoj umjetno proizvodi novohrvatski jezik s ciljem da se podigne što viši zid prema srpskom. Uporno je ponavljanje takvih teza urodilo i izmišljanjem primjera u novinstvu, koji se poslije pripisuju jezikoslovcima koji s tim nemaju ništa.¹¹ Dio slavista čak uzima 1991. kao godinu početka stvaranja hrvatskoga književnoga jezika. To gledište posebno podupire hrvatska slavistica u Njemačkoj Snježana Kordić, koja se upustila u žestoku bitku za tu tezu, pa već sedmu godinu sa stranica zagrebačkih časopisa Republike, odnosno Književne republike na neprimjeren način razračunava s hrvatskim jezikoslovcima koji ne dijele njezino mišljenje, optužujući ih za provođenje nasilne kroatizacije hrvatskoga jezika i stvaranje umjetnih razlika prema srpskom. Mario je Grčević argumentirano otklonio izmišljanje i prenapuhavanje te rubne pojave iz ranih 1990-ih, iza koje nisu stajali hrvatski jezikoslovci (Grčević, 2002., 2003.).

Greenbergu je krunskim dokazom sprege Tuđmanove HDZ-ovske vlasti i jezikoslovaca Prijedlog zakona o hrvatskom jeziku Vice Vukojevića iz 1995. (str. 139.),¹² iako dobro znade da ga je Hrvatski sabor, u kojem je tada većinu imao HDZ, odbacio, kao i vodeći hrvatski jezikoslovci, držeći ga provokacijom. Isto su tako odbačeni i

---

¹¹ Takav je primjer članak Vesne Perić-Zimonić Pošaljite mi dalekoumožitelj, ja sam Hrvat, u kojem se lažno vodećim hrvatskim jezikoslovcima pripisuju tvorbe poput *zoroklik* (pijevac), *rukohlap* (aplauz) ili *nastolno klizalo* (kompjutorski miš). (www.index.hr, 10. IV. 2007.)

¹² Greenberg piše o Zakonu o obrani hrvatskoga jezika.

mnogobrojni hrvatsko-srpski razlikovnici, koji su u to doba nicali kao gljive nakon kiše iz pera strukovnih anonimusa i nisu ostavili nikakva traga u hrvatskom rječniku koji se obnavlja naravnim razvitkom.

Nestručno Greenbergovo pisanje o pravopisnim previranjima u Hrvatskoj proteklih godina, vezivanje „govora“ i „izgovora“ uz pravopis, „prirodnoga“ i „neprirodnoga“, nacionalističkih preskriptivaca i liberalnih deskriptivaca samo potvrđuju opći dojam o njegovoj nedoraslosti i nesposobnosti da se uhvati u koštac s biti problema. Niti je hrvatski jezik nastao 1850. niti ga „mnogi Hrvati“ zovu hrvatskim od 1960-ih, kako on piše (str. 172.). Hrvatima ne treba izmišljati tisućljetnu povijest hrvatskoga jezika, kojoj se Greenberg izruguje (str. 154.), niti praviti replike europskih građevina i prenositi ih u Hrvatsku, kako to rade Amerikanci s romaničkim i baroknim europskim palačama, čak i čitavim gradovima, koje u nedostatku vlastite povijesti replicirane podižu po SAD-u. Hrvatski je pravopis zadan vlastitom poviješću i iz nje izlazi. Greenberg nije spomenuo ni jednu hrvatsku gramatiku, ni jedan hrvatski rječnik, ni jedan spomenik, povelju ili listinu, bilo što, iz prebogate riznice hrvatske jezične povijesti prije 1850., zapisane *hrvatskim jezikom i pravopisom* kojemu ne trebaju Greenbergove „vjerodajnice“ ni propusnice da bi se njima slobodno služili.

Greenberg svojom knjigom nije uspio prikazati hrvatski jezik ni kao lingvističku ni kao sociolingvističku činjenicu jedinstvenu i samosvojnu u južnoslavenskoj jezičnoj zajednici s trima pripadnim narječjima, koja su tijekom njegove povijesti na različit način, u različitu opsegu i vremenu sudjelovala u njegovoj izgradnji. Ta je tronarječnost bila predmetom nerazumijevanja slavistike potkraj 18. i u prvim desetljećima 19. stoljeća u razdoblju njezine rane povijesti kada još jasno nisu bili lučeni jezici od narječja i kada je slavistikom dominirala tzv. etnička lingvistika, poistovjećivanje jezika i naroda koji njime govori sa svim posljedicama i zabludama koje su iz takvoga poistovjećivanja izlazili. Takav se pristup napose nepovoljno odrazio na položaj malih jezika i naroda u okviru velikih višejezičnih i višenarodnih državnih tvorevina poput Habsburške, odnosno Austro-Ugarske Monarhije ili Turske Carevine, u kojima su Hrvati stoljećima živjeli.

Činjenica što su u ranoj slavistici (Josef Dobrovský, Jernej Kopitar, Pavel Šafařík, Ján Kollár, Franc Miklošič) Hrvati poradi svoje tronarječnosti pribrajani sad Slovincima (zbog kajkavskoga) sad Srbima (zbog štokavskoga), Slovinci pak Hrvatima zbog toga istoga kajkavskoga ili Srbi sad Hrvatima (zbog štokavskoga), sad Bugarima (zbog torlačkoga štokavskoga), ne bi trebala opterećivati razgovor o hrvatskom i srpskom jeziku danas. Međutim, čini se da se repovi rane slavistike još uvijek vuku u pojedinim nacionalnim slavistikama te da slavistika kao cjelina danas ne raspoláže općeprihvaćenim znanstvenim postavkama kojima bi mogla uspjeti opisati odnos mnogih jezika u svijetu, pa ni hrvatskoga i srpskoga kao lingvističkih i sociolingvističkih činjenica.

Greenbergovo (ne)razumijevanje teorije pluricentričnih jezika otvara hrvatskomu jezikoslovlju pitanje primjene, ograničenja i dosega suvremenih jezikoslovnih

teorija o naravi pojedinih (standardnih) jezika na hrvatski slučaj i povijest njegove standardizacije. Iz Greenbergova se primjera vidi da u suvremenoj američkoj slavistici prevladava mišljenje da su hrvatski i srpski inačice (varijante) istoga srpskohrvatskoga (hrvatskosrpskoga) jezika, što se dokazuje u prvom redu kriterijem *razumljivosti*, tj. činjenicom da se govornici srpskoga i hrvatskoga razumiju i da im ne treba prevoditelj. Taj je kriterij neprihvatljiv, jer je razumljivost pojedinačna, vremenski i prostorno ograničena (ljudi se u pograničnom hrvatsko-slovenskom području također razumiju, kao i u srpsko-bugarsko-makedonskom). Genetski i tipološko-strukturni kriterij također ne obuhvaća pojavnosti na zadovoljavajući način jer je velik broj jezika koji su slični ili isti po strukturnom kriteriju dobili status „različitih“ jezika (danski i švedski, npr.). Za nadilaženje takvih poteškoća u sociolingvistici se posljednjih godina operira pojmovima Heinza Klossa: *Abstandsprache* (posve različiti i međusobno nerazumljivi jezici), *Ausbausprache* (jezici slične ili iste dijalekatne osnovice) i *Dachsprache* (standardni jezik u višedijalekatnom okružju). Pa ipak lingvistika ne može ni pomoću njih jednoznačno odgovoriti na pitanje jesu li hrvatski, srpski, bošnjački i crnogorski jedan ili više jezika. Pravna sudbina tih jezika, koji se razlikuju ne samo na sociolingvističkoj nego i na lingvističkoj razini (fonologija, morfologija, rječotvorje, sintaksa, semantika, pragmatika, stilistika, leksik, diskurs), o kojoj Greenberg nije ozbiljnije prozborio, u budućoj Europskoj Uniji posve je nesigurna, napose nakon posljednjih istupa pojedinih njezinih geopolitičkih stratega (Wolf Oschlies, Charles Tannock).

Literatura

- Babić, Stjepan, 1990., Hrvatska jezikoslovna čitanka, Zagreb
- Babić, Stjepan, 2001., Hrvatska jezikoslovna prenja, Zagreb
- Babić, Stjepan, 2004., Hrvanja hrvatskoga, Zagreb
- Babić, Stjepan, 2008., Kako stranci vide našu jezičnu problematiku, Identitet jezika jezikom izrečen, Zbornik rasprava s Okruglog stola o knjizi Roberta D. Greenberga *Jezik i identitet na Balkanu*, Zbornik radova, Zagreb, str. 43. – 47.
- Brozović, Dalibor, 1969., Rječnik jezika ili jezik rječnika, varijacije na temu varijanata, Zagreb
- Brozović, Dalibor, 1970., Standardni jezik, Zagreb
- Brozović, Dalibor, 2006., Neka bitna pitanja hrvatskoga jezičnog standarda, Zagreb
- Brozović, Dalibor, 2008., Jesu li Bečki i Novosadski „dogovori“ samo beznačajne epizode i činovi unitarističkog nasilja – ili jedine osnovne točke u hrvatskoj novoštokavskoj standardizaciji., *Identitet jezika ...*, str. 33. – 41.
- Bunčić, Daniel, 2007., Još o Greenbergovoj knjizi, *Književna republika*, Zagreb, 3. – 4.; str. 204. – 208.
- Dorotić-Sesar, Dubravka, 2007., *Kruna od koralja*, *Vijenac*, 22. XI., br. 358.
- Grčević, Mario, 2002., O hrvatskim jezičnim promjenama devedesetih godina, *Forum*, Zagreb, br. 4. – 6., str. 514. – 552.

- Grčević, Mario, 2003., Površno tumačenje hrvatskih jezičnih promjena u 90-im godinama, Forum, Zagreb, 1. – 3., str. 228. – 249.
- Greenberg, Robert D., 2005., Jezik i identitet na Balkanu, Raspad srpsko-hrvatskoga, Zagreb
- Greenberg, Robert D., 2008., Odgovor na raspravu na okruglom stolu 2. veljače 2006. u Matici hrvatskoj, Identitet jezika jezikom izrečen, Zbornik rasprava s Okruglog stola o knjizi Roberta D. Greenberga Jezik i identitet na Balkanu, Zbornik radova, Zagreb, str. 149. – 153.
- Ham, Sanda, 1998., Jezik zagrebačke filološke škole, Osijek
- Ham, Sanda, 2006., Povijest hrvatskih gramatika, Zagreb
- Holzer, Georg, 2002., Problemi vanjskih i unutrašnjih granica južnoslavenskoga jezičnog prostora, Forum, 4. – 6., str. 553. – 566.
- Hrvatski jezik, 2006., Hrvatski jezik u XX. stoljeću (ur. Marko Samardžija i Ivo Pranjković), Zagreb
- Hrvatski književni jezik, 1969., Hrvatski književni jezik i pitanje varijanata, Zbornik, Zagreb
- Identitet, 2008., Identitet jezika jezikom izrečen, Zbornik rasprava s Okruglog stola o knjizi Roberta D. Greenberga Jezik i identitet na Balkanu, Zbornik radova, Zagreb
- Ivanjek, Željko, 2007., Hrvati, govorite li hrvatski? Jutarnji list, 4. IV.
- Ivić, Pavle, 1966., O Vukovom rječniku iz 1818. godine, Sabrana dela Vuka Karadžića, 2., Srpski rječnik (1818). Pogovor, str. 19. – 188., Beograd
- Jonke, Ljudevit, 1965., Književni jezik u teoriji i praksi, Zagreb
- Karadžić, Vuk Stefanović, 1845., Pisma Platonu Atanackoviću o Srpskome pravopisu, sa osobitijem dodacima o Srpskom jeziku, Beč
- Katičić, Radoslav, 1992., Novi jezikoslovni ogleđi, Zagreb
- Katičić, Radoslav, 1995. – 1996. Načela standardnosti hrvatskoga jezika, Jezik, Zagreb, br. 5., str. 175. – 182.
- Katičić, Radoslav, 2008., Recimo koju o Greenbergovoj knjizi, Identitet jezika jezikom izrečen, Zbornik rasprava s Okruglog stola o knjizi Roberta D. Greenberga Jezik i identitet na Balkanu, Zbornik radova, Zagreb, str. 17. – 32.
- Najbar-Agičić, Magdalena, 2006., Zašto bjesne hrvatski lingvisti? Jutarnji list, 10. II.
- Okuka, Miloš, 1984., Jezička politika i vidovi njenog ispoljavanja u nas, Sveske, 5. – 6., Sarajevo, str. 255. – 304.
- Peti-Stantić, Anita, 2008., Jezik naš i/ili njihov, Zagreb
- Peti-Stantić, Anita, 2008. a, Jezik nije samo gramatika, nego i pamćenje, Vijenac, 9. X., br. 381.
- Peti-Stantić, Anita, 2008. b, Zašto Balkan? Identitet jezika jezikom izrečen, Zbornik rasprava s Okruglog stola o knjizi Roberta D. Greenberga Jezik i identitet na Balkanu, Zbornik radova, Zagreb, str. 121. – 133.
- Samardžija, Marko, 2008. Greenberg, Identitet jezika jezikom izrečen, Zbornik rasprava s Okruglog stola o knjizi Roberta D. Greenberga Jezik i identitet na Balkanu, Zbornik radova, Zagreb, str. 49. – 56.
- Silić, Josip, 2008., Neetnički i etnički identitet, Identitet jezika jezikom izrečen, Zbornik rasprava s Okruglog stola o knjizi Roberta D. Greenberga Jezik i identitet na Balkanu, Zbornik radova, Zagreb, str. 57. – 561.

Tafra, Branka, 1993., Vjekoslav Babukić i gramatika u Hrvata, Zagreb

Tafra, Branka, 2007., Velika sinteza poljske kroatistice, Vjesnik, 24. IV., str. 30.

Zelić-Bučan, Benedikta, 1997., Jezik i pisma Hrvata, Split

Žanić, Ivo, 2008., Bidni noialtri štokavci, Identitet jezika jezikom izrečen, Zbornik rasprava s Okruglog stola o knjizi Roberta D. Greenberga Jezik i identitet na Balkanu, Zbornik radova, Zagreb, str. 95. – 120.

Sažetak

Nataša Bašić, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb

UDK 811.163.42-26, stručni rad

primljen 22. prosinca 2008., prihvaćen za tisak 19. siječnja 2009.

On the History of Croatian Standardization

The article discusses the unsustainability of the thesis about the dissolution of a common standard language of the Croats, Serbs, Bosnians/Bosniaks and Montenegrins and the creation of four new ethnic languages, which has been promoted by the American Slavist Robert D. Greenberg in his book *Jezik i identitet na Balkanu (Language and Identity in the Balkans)*. Greenberg has proclaimed the abstract South-Slav dialectal system a language, and holds the four standard languages – Croatian, Serbian, Bosnian/Bosniak, and Montenegrin – that have, through history, developed side by side in four different cultural environments to be merely the doing of nationalist language planners. In the choice of literature and in his interpretation of materials Greenberg hasn't shown scientific meticulousness, so that he has failed to be objective in his views of the standardization processes in the four new European states: Bosnia, Croatia, Serbia and Montenegro. Special attention is paid to the analysis of the failures in the presentation of the history of Croatian standardization.

VIJEĆE ZA NORMU I HRVATSKI ŠKOLSKI PRAVOPIS

Sanda Ham

rugo izdanje Hrvatskoga školskoga pravopisa (Stjepan Babić, Sanda Ham, Milan Moguš) usklađeno je sa zaključcima Vijeća za normu hrvatskoga standardnoga jezika.

Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa¹ osnovalo je Vijeće 14. travnja 2005. radi toga da ono bude krovno jezikoslovno tijelo koje će raspravljati i zaključivati

---

¹ Vidi: Odluka o imenovanju, <http://www.ihjj.hr/#vijecezanormu>